



دبیر گروه جامعه

تصویر و تصور از محیط‌های پژوهشی و پژوهشگاه‌ها همواره تصویری ایده‌آل است. یعنی این‌طور در ذهن متبادر است که پژوهشگاه‌ها، خصوصاً پژوهشگاه‌های وابسته به سازمان‌های بزرگ و نهادهای ملی وظایف مهم و خطیری را برعهده دارند و در خردترین تا بزرگ‌ترین افعال و اقدامات آن سازمان و نهاد اثرگذار هستند. البته این تصور ایده‌آل دور از واقعیت نیست و اصلاً و اساساً باید هم چنین باشد. به‌رحال بن‌مایه علمی و پژوهشی برای پیشبرد سیاست‌ها و اقدامات خصوصاً در سطوح عالی و ملی لازم و ضروری است و این مهم هم برعهده پژوهشگاه‌هاست تا با تکیه بر توان نیروهای متخصص و فعال آن را پوشش بدهند. شاید یکی از قابل‌تکثیرترین و نزدیک به ایده‌آل‌ترین این پژوهشگاه‌ها در کشور مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی است که در حوزه‌های مختلف و در ارتباط با مسائل و مصادیق گوناگون دست به تحقیق و بررسی و پژوهش می‌زند و خروجی آن مورد استفاده نمایندگان مردم و البته عموم جامعه قرار می‌گیرد. اما خوب سبوی مجلس شورای اسلامی همان‌طور که گفتیم سایر نهادها و قوای تصمیم‌گیر کشور نیز چنین امکان و بستری را دارند. در همین راستا و به مناسبت هفته قوه قضائیه حجت‌الله علم‌الهدی، رئیس پژوهشگاه قوه قضائیه ضمن بازدیدی از مجموعه روزنامه «فرهیختگان» به تعدادی از سوالات پیرامون افعال و اقدامات این پژوهشگاه هم پاسخ گفت.

|||

در ارتباط با بحث عدالتخواهی خصوصاً در چند سال اخیر نکات متعدد و گوناگونی بیان شده و اقداماتی هم صورت گرفته است. اخیراً حضرت‌آقا نیز درباره بحث توریزه‌شدن مسأله عدالتخواهی مطالباتی را مطرح کردند تا بتوانیم در این حوزه گفتگمانی ایجاد کنیم و بر مبنای آن مطالبه‌گری در حوزه عدالتخواهی داشته باشیم. پژوهشگاه به‌خاطر مسئولیتی که بر دوش دارد و اقدامات پژوهشی و تحقیقاتی‌ای که انجام می‌دهد، چه کارهایی در این زمینه کرده است؟ می‌توانیم توقع داشته باشیم در قوه قضائیه گفتگمانی بر مبنای عدالت داریم یا خیر؟

اولاً مهم‌ترین کارکرد قوه قضائیه در نگاه حضرت امام و مقام معظم رهبری تضمین عدالت است، یعنی در یک کلام آن چیزی که رهبر انقلاب به‌عنوان وظیفه اصلی قوه قضائیه ترسیم کرده‌اند، تضمین عدالت است. بنابراین مظهر این عدالتخواهی و عدالت‌طلبی در نظام حقوقی و سیاسی ما بیش از همه قوه قضائیه است. شاید بیشتر از همه ابعاد عدالت، آن عدالت اقتصادی است که برای عامه مردم ملموس است، به‌ویژه در یکی، دو سال اخیر که مبارزه با مفساد اقتصادی و پرونده‌های اینجینی موضوع عدالت را بیشتر توسط قوه قضائیه مطرح کرده است. نکته‌ای که وجود دارد این است که ما در پژوهشگاه به‌عنوان بازوی پژوهشی قوه قضائیه موضوع عدالت، ریشه‌ها و بنیان‌های نظری و تئوری را تبیین و چارچوب‌های فکری و نظری را ترسیم می‌کنیم که مبتنی بر مبانی دینی، مبانی قهقی و ادبیات قهقی باشد تا راهکارهایی که برای اجرای عدالت و مبارزه با بی‌عدالتی مطرح می‌شود که همان برنامه‌های عملیاتی قوه قضائیه است مبتنی بر آن مبانی باشد. علت این است که امیرالمؤمنین (ع) می‌فرماید هر کسی یک تعریفی از عدالت می‌دهد، حتی کسانی که خودشان فاسد هستند بعضاً داعیه مبارزه با فساد و عدالت‌طلبی سر می‌دهند. تفاسیر مختلفی از عدالت می‌شود. این امر مهمی است و باید به آن توجه داشت. یکی از مطالبات آیت‌الله رئیسی از پژوهشگاه این بود که در زمینه عدالت فارغ از برنامه‌هایی که خود قوه قضائیه به‌عنوان برنامه‌های عملیاتی و اجرایی دارد، گفتگمان سازی کنیم. ادبیات دینی عدالت را مبنای قرار دهیم و مبتنی بر آن راهبردها، راهکارها و برنامه‌های عملیاتی ارائه دهیم تا این حرکت عدالت‌طلبانه‌ای که در قوه قضائیه خصوصاً در سال‌های اخیر شدت گرفته، بدون پشتوانه نباشد.

در ادامه همین مسأله تئوری‌سازی در حوزه عدالتخواهی بحث دیگری هم در خصوص حقوق عامه و مطالبه عمومی وجود دارد که به‌عنوان یکی از شعارهای رئیسی در دوره جدید ریاست قوه قضائیه است. از مصادیق این حقوق عامه و مطالبه‌گری در ارتباط با آن هم می‌توان به مسائلی همانند غیبت‌نامه و مسائل دیگری که روزانه مردم با آن درگیر هستند، اشاره کنیم. در این ارتباط یک‌سری جوی‌های رسانه‌ای و مطالبات در ابتدای ماجرا ایجاد می‌شود که خیلی زود هم فراموش می‌شود اما لایه‌های بعدی مسأله می‌ماند که اصلاً و اساساً مطالبات حقوقی و مطالبات رسمی است و نیازمند این است تا مطالبات عمیق‌تر و جدی‌تر پیگیری شود. پژوهشگاه در این باره هم ورود می‌کند و کاری انجام می‌دهد؟

قوه قضائیه در اداره کشور بین سه قوه در مرتبه سوم قرار می‌گیرد. در راس مجلس است که قانونگذاری و ریل‌گذاری برای اداره حکومت می‌کنند، بعد دولت است که مبتنی بر قوانین، آیین‌نامه‌ها، برنامه‌های اجرایی و عملیاتی را اجرا می‌کند. در مرحله سوم قوه قضائیه است. قوه قضائیه در جایی که قانونی نقض می‌شود یعنی مسئول دولتی باید قانون را اجرا کند، نمی‌کند یا یک فرد عادی که ممکن است تخلف و جرمی مرتکب شود یا مسئول دولتی به وظیفه خود عمل نکند، نقش و معنا پیدا می‌کند و باید ورود کند. بنابراین نکته‌ای که وجود دارد این است که انتظار ما از قوه قضائیه این است که ببینیم چه نقشی برای آن دیده شده و لزوماً نقش قوه قضائیه حل کردن بسیاری از مسائل اجرایی نیست بلکه مبارزه و برخورد با سوءعمل و تخلفات و عدم‌اجرای قانون است. این امر خصوصاً در سال‌های اخیر با تکیه‌ای که مقام معظم رهبری روی مفهوم احیای حقوق عامه داشتند، خیلی پررنگ‌تر شده است. به نظر من مقام معظم رهبری کاملاً هوشمندانه این تعبیر حقوق عامه را که در قانون اساسی بیان شده و تاکنون مغفول بود، مطرح و مطالبه کردند که قوه قضائیه این نیست که در دادگاه بنشیند و پشت میز تا پرونده جلوی او بگذارد و رسیدگی به پرونده کند، بلکه قوه قضائیه نشسته را تبدیل به قوه قضائیه ایستاده کردند. قوه قضائیه متغیر را تبدیل به قوه قضائیه فعال کردند. یعنی چه؟ یعنی همین نقش تضمینی قوه قضائیه در برخورد با بی‌قانونی و جرائم‌حاکم نشسته و منفعل است و من بشنیم تا پرونده‌ای تشکیل شود. حالت دیگر این است که کاملاً فعالانه است و من بینم اگر جایی در کشور نظم طبیعی به هم ریخته و این نشانی از این است که مسئول دولتی به وظیفه خود عمل نکرده و کاری نکرده، خلاف قانون باشد؛ یک وظیفه‌ای داشته و به آن وظیفه باید عمل می‌کرده و نکرده که این منجر به بحران ملی و بحران در منطقه شده و منافع عمومی را تضییع کرده است. در اینجا قوه قضائیه، دادستانی، سازمان بازرسی و دیوان عدالت اداری فعالانه ورود کرده و بی‌بی‌قانونی و عدم‌اجرای قانون برخورد کنند.



رئیس پژوهشگاه قوه قضائیه در گفت‌وگو با «فرهیختگان»:

در بحث احقاق حقوق عامه ضعف قانونی داریم

عکاس: وحید سرابی | فرهیختگان

استحصای قانون و هم برای تقنین در این حوزه اقدام می‌کنند. مثلاً جرائم سایبری را تبیین، سپس ادبیات‌سازی کرده و بعد آسیب‌شناسی می‌کنند. ادبیات‌سازی برای قضاات است تا با فضای این چنینی آشنا شوند. پس به‌صورت کلی اقداماتی برای این مسأله در پژوهشگاه درحال انجام است.

اتفاقی یکی از موضوعاتی که همواره در مواجهه با آن از بی‌قانونی و عدم‌تخصص بین مسئولان رنج می‌بریم، فضای مجازی است. مثلاً درباره سیاست‌های شرطبندی و تبلیغ این سایت‌ها، خصوصاً در اینستاگرام با هر کارشناسی که صحبت می‌کنیم، می‌گویید نمی‌توانیم به این آدم بگوییم که چرا این کار را می‌کنید و چرا این صفحه را تبلیغ می‌کنید، چون هیچ قانونی برای آن وجود ندارد و حتی به مرجع قضایی هم رجوع کنید هیچ قانونی ندارد که بخواهد برخوردی با آن صورت گیرد یا محدودیت ایجاد کند.

قوه قضائیه در زمینه قانونگذاری لزوماً نقش محوری ندارد، البته لایحه قضایی می‌تواند بدهد اما اصل قانونگذاری وظیفه مجلس است و در جایی که نیاز به لایحه است، دولت باید ورود کند. منتهای کاری که در موضوعات مهم انجام می‌دهیم، مبتنی بر پرونده‌های قضایی و آسیب‌شناسی است که از قضاات استخراج می‌شود و پیشنهادهای تقنینی و اصلاح قانون را درمی‌آوریم. با کمک معاونت حقوقی قوه قضائیه اینها را می‌توان دنبال و برای اصلاح آن اقدام کرد.

مسأله بعدی درباره سامانه ایده و سامانه آرا است. جزئیاتی درباره این دو سامانه بیان کنید. در ارتباط با سامانه آرا نیز متوجه شدم قرار است آرای پرونده‌های قضایی در آن منتشر شود. به یاد دارم سال گذشته سائتی توسط قوه قضائیه رونمایی شد و مشروح جلسات دادگاه‌ها و رای‌ی که صادر شد در آن قرار گرفت اما این اتفاق فقط یک بار افتاد و دیگر این صفحه به‌روزرسانی نشد. آن موقع گزارش مثبتی هم درباره این اقدام قوه نوشتیم که بعد بشیمان شدم. دقیقاً جزئیات این دو سامانه به چه صورت است و قرار است چه اتفاقی با رونمایی و استفاده از اینها بیفتد؟

سامانه ایده سال گذشته توسط رئیس قوه در همایش نکوداشتی که در هفته پژوهشی داشتیم، رونمایی شد. سامانه ایده یکی از ابزارهای مردمی‌شدن قوه قضائیه است. یکی از سرفصل‌های حکم رهبر انقلاب به آیت‌الله رئیسی این است که در تمام برنامه‌های تحول، مردمی‌بودن را مدنظر داشته باشد. یکی از کارهایی که در قوه در راستای مردمی‌بودن و مردمی شدن قوه قضائیه دنبال شد، راه‌اندازی سامانه ایده بود. سامانه ایده بستری برای دریافت ایده‌های مردمی است، نه انتقادات و پیشنهادات بلکه راهکار و ایده‌ای که برای حل چالش و مشکل مطرح می‌شود که علی‌القاعده باید استانداردهای علمی داشته باشد، البته خیلی سختگیرانه نیست چون باید مردمی‌بودن آن تحت الشعاع قرار نگیرد. در این چندماهه که این سامانه راه‌اندازی شده است، از اواخر آذرماه، هزار نفر در آن ثبت‌نام کردند، هزار و ۲۰۰ ایده ثبت شده است. منظور از ایده این نیست که صرفاً نظری بدهند. ایده دادند که برای مثال به نظر می‌رسد برای حل مشکل وثیقه‌های بانکی می‌توان این راهکار را در نظر گرفت. مردم عادی تا حقوقدانان و قضاات و کارکنان قضایی ایده‌ها و نظرات خود را ثبت می‌کنند و این ایده‌ها به پژوهشگاه می‌آید و در آنجا به گروه‌های علمی و تخصصی ارسال می‌شود و روی آن کار کارشناسی صورت می‌گیرد و بعد این کار کارشناسی در شورای بین‌بخشی که خود من هم آنجا هستم و حضور و عضویت دارم، جمع‌بندی نهایی می‌شود که این ایده یا این نظر کارشناسی برای بخش‌های ذی‌ربط در قوه قضائیه یا خارج از قوه قضائیه ارسال می‌شود و اگر ارزش تبدیل شدن به طرح پژوهشی داشته باشد در دستور کار پژوهشکده‌ها قرار می‌گیرد تا تبدیل به کار پژوهشی شود. این بستر در راستای مردمی‌بودن و مردمی شدن قوه قضائیه ایجاد شده و بهره‌برداری با پژوهشگاه است و به این صورت عمل می‌کند.

اما سامانه انتشار آرای قضایی سامانه‌ای است که از سال ۹۵ در آن آرای

قضایی توسط پژوهشگاه منتشر می‌شد. الان این سامانه بازبینی و آسیب‌شناسی شده، اشکالات آن گرفته شده و براساس تحلیل و طرح مطالعاتی یک سامانه جدیدی بالا آمده است. در این سامانه جدید بناست انتشار حد اکثری آرا صورت گیرد. همین الان حدود ۲۰ هزار رای در این سامانه وجود دارد، آرای بدوی، تجدیدنظر، دیوان عالی کشور و دیوان عدالت اداری در سامانه موجود است. روی اینترنت هم وجود دارد و قرار است روز چهارشنبه به‌صورت رسمی از آن رونمایی شود. بحث شفافیت آرای قضایی که ابزار نظارتی عمومی روی عملکرد قضاات و قوه قضائیه است، در سلامت قوه قضائیه بسیار موثر است. این یکی از کارکردهایی است که در این سامانه می‌توان از آن انتظار داشت و بناست تمام آرای قضایی با حفظ محرمانگی و اسامی طرفین منتشر شود. اطلاعات افراد در پرونده‌ها حذف می‌شود تا هم بستری برای شفافیت آرای قضایی بوده و هم بانک غنی علمی برای خیلی از کارهای تحلیلی، علمی و تحقیقاتی باشد.

به‌عنوان سوال آخر نکته‌ای که همواره درباره پژوهشگاه‌ها وجود دارد این است که معمولاً معاونت‌ها و بخش‌های مختلف در یک دستگاه خودشان به‌صورت مجزا پژوهشگاهی دارند، قوه قضائیه هم از این قاعده مستثنی نیست. به‌عبارت‌سی موازی‌کاری می‌کنند. این قدرت پژوهشگاه در قوه قضائیه چیست؟ این پژوهشگاه در مسیری حرکت می‌کند که موازی‌کاری‌ها حذف شود و همه در مرکز پژوهش‌های قوه قضائیه متمرکز شود؛ به‌رحال انتظاری که ما از پژوهشگاه قوه قضائیه داریم چیزی شبیه به کاری است که مرکز پژوهش‌های مجلس انجام می‌دهد. در این باره توضیحاتی ارائه می‌کنید؟

رئیس قوه قضائیه نگاه مثبتی به پژوهشگاه دارد و هیات‌امنا پژوهشگاه با این نگاه در چند ماه اخیر تشکیل شد و رئیس هیات‌امنا رئیس قوه است و من هم به‌عنوان دبیر هیات‌امنا هستم، چند نفر از مسئولان قوه و اساتید حوزوی و دانشگاهی نیز در آن حضور دارند. مسیر و نگاه این بود که یک یگان‌ه نهاد پژوهشی قوه قضائیه بتواند در پژوهشگاه قوه قضائیه شکل گیرد. عمر پژوهشگاه طولانی نیست و از سال ۹۱ تشکیل شده، سابق بر این مراکز مطالعاتی بنا به نیاز در بخش‌های مختلف قوه حضور داشتند و بعد که پژوهشگاه تشکیل شد، رفته‌رفته با اصلاح ساختاری که در قوه انجام شده، امیدواریم این پژوهشگاه تبدیل به قطب پژوهشی در قوه قضائیه شود و جایگاهی همچون مرکز پژوهش‌های مجلس برای آن پیدا کند. البته این نافی این مسأله نیست که ممکن است در بخش‌هایی از قوه قضائیه پژوهشگران مراکز مطالعاتی داشته باشند، مهم این است که اینها به‌صورت شبکه‌ای و همانند نخ تسبیح به هم و به پژوهشگاه وصل باشند و موازی‌کاری نکنند بلکه هم‌افزایی داشته باشند، رویکرد ما در پژوهشگاه همین است که بتوانیم نسبت به کل قوه قضائیه این پشتیبانی علمی و پژوهشی را داشته باشیم و حتی با سایر مراکز پژوهشی همانند مرکز پژوهش‌های مجلس و سایر مراکز علمی همانند دانشگاه‌ها و حوزه‌ها تفاهتنامه می‌بندیم و همکاری می‌کنیم تا بتوانیم از ظرفیت‌های آنها استفاده کنیم و خودمان به‌عنوان یک آسیب‌مدیریتی دچار موازی‌کاری در کارهای پژوهشی نشویم بلکه از دانش موجود در کشور و ظرفیت موجود علمی در کشور استفاده کنیم و آنها را به ظرفیت خود در پژوهشگاه قوه قضائیه اضافه کنیم. در همین راستا بحث حمایت از پایان‌نامه‌های دانشگاهی را عملیاتی کردیم، حمایت از پایان‌نامه‌های دانشگاهی و رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های سطح سنه و چهار حوزه‌های علمیه و مسائل و چالش‌های قوه قضائیه را در این سامانه آوردیم و گفتیم اگر پایان‌نامه یا رساله دانشگاهی یا حوزوی در این موضوعات کار شود با یک ناظر که می‌گذاریم، حمایت مالی انجام می‌دهیم. الان متأسفانه استفاده درستی از این ظرفیت نمی‌شود و سعی کردیم آن را به سمت چالش‌های عملیاتی قوه قضائیه بکشانیم و سامانه نشریات علمی قوه قضائیه را راه‌اندازی کردیم. کل نشریات قوه قضائیه را در بستر واحدی در سایت پژوهشگاه با امکان جست‌وجو آوردیم که کاربر بیرونی با یک درگاه واحد به داشته‌های علمی قوه قضائیه دسترسی داشته باشد.